

**Το κάστρο της Πρέβεζας στα 1684
και το παλιό βενετσιάνικο υδραγωγείο ***

Εις ένα παλιό, σε σχήμα 8^{ov}, βενετσιάνικο γεωγραφικό Άτλαντα, του 1687, εκδομένον εις το Παρίσι από τον κοσμογράφον της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας του Αδρία, Péré Κορονέλλι, περιέχονται οι χώρες και τα κάστρα του Μορέως, που κατέκτησε ο Αρχιστράτηγος των Βενετών Φραγκίσκος Μοροζίνης στον πόλεμο της χώρας του με την Τουρκία (1685-1687). Μεταξύ των άλλων κάστρων βλέπουμε σε μια έκταση, όση πιάνει μια ανοικτή κόλλα αιτήσεως, την πόλη και το Κάστρο της Πρέβεζας φτιαγμένο από τους Τούρκους, αυτό που κατέλαβε ο Μοροζίνης με τους συμμάχους του Έλληνας, ταγματάρχην Δελλαδέτσιμαν και τον πλοίαρχον Μανέτταν, που είχαν υπό τας διαταγάς των Ηπειρώτες και Επτανησίους μισθοφόρους (soldatos).

Το φρούριον κατελήφθη εις τις 8.11.1684, αφού απεκλείσθη από θαλάσσης από τον Μανέτταν και από ξηράς από τον Δελλαδέτσιμαν, που απεβιβάσθη εις το Βαθύ, αφού από το Άκτιο και Κεφάλι της Παναγιάς πήδηξε με το Στρατό του στους Λάκκους και Αγία Τριάδα.

Εις τον χάρτην λοιπόν τούτον (Εικ. 1)^v σελ. 68, 69 βλέπουμε το Τουρκικό Κάστρο, το πιο παλιό, που ήταν χτισμένο στην μπούκα, περίπου στο χώρο από το μώλο του Ποταμιάνου και σε σχήμα παραλληλογράμμου μέχρι τα σημερινά Παλιοσάραγα και βορεινά έφτανε το πολύ μέχρι τον Άγιο Γιάννη. Ένας διπλός εξωτερικός περίβολος που είχε πέντε, σε σχήμα αψίδας, πύργους, περιέκλεινε το παραλληλόγραμμο κάστρο από τον μώλο του Ποταμιάνου έως την γραμμή του παλιού Καστρότοιχου εκεί που κολυμπάνε οι Πρεβεζάνοι, κάτω από το κάστρο του Αγίου Γεωργίου.

Εκείνο που βλέπουμε επίσης στο χάρτη είναι η γραμμή του υδραγωγείου που ύδρευε τη φρουρά. Αρχίζει από τη Βρυσούλα και παραλιακώς

* Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Αγών Πρεβέζης* σε δύο συνέχειες, στα φύλλα 28 της 22.8.1955, σελ. 2 και 29 της 29.8.1955, σελ. 2.

^v Πρόκειται για το χαρακτηριστικό με τίτλο *Fortezza della Preveza* που δημοσιεύτηκε στο έργο του Coronelli *Description Géographique et historique de la Morée...*, Paris 1687, το οποίο αναπαράγεται στη Εικόνα 1 του παρόντος άρθρου.

φθάνει στο Κάστρο.[□] Πρώτοι λοιπόν οι Τούρκοι φτιάξανε υδραγωγείο χάριν του Κάστρου, όπως όλα σχεδόν τα κάστρα, παλαιά και νέα, έχουν την ύδρευσή τους έξω από τον περίβολό τους. Διά της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699) οι Βενετοί υποχρεώθηκαν να αποδώσουν στους Τούρκους την Πρέβεζα αφού όμως οι πονηροί Βενετσιάνοι τους επέβαλαν να κατεδαφίσουν το φρούριο. Τότε, 1700, οι Πρεβεζάνοι μη θέλοντας να ζήσουν πάλι με τους Τούρκους μετανάστευσαν εις την Άγια Μαύρα. Τα ονόματά τους δημοσιεύονται από τον Κωνσταντίνο Μαχαιρά.¹ Τότε εγκαταστάθηκαν στην Λευκάδα οι αρματολοί του Λούρου Βαλαωρίτηδες. Διά διατάγματος του προνοητού της θαλάσσης Δανιήλ Δολφίν της 21.8.1701 εκδοθέντος εν Λευκάδι, υπογεγραμμένου και υπό του γραμματέως του Αλοΐσιου Μαρκεζίνη, ιδρύετο συνοικισμός εις Λευκάδα διά τις 78 προσφυγικές πρεβεζάνικες οικογένειες.[⊗]

Ας αναφέρω εδώ τις έγκριτες εξ αυτών που επήραν τις μεγαλύτερες καλλιεργήσιμες εκτάσεις εις Πέραμα «ίνα αι οικογένειαι αύται σχηματίζουσαι το περί ου πρόκειται χωρίον, δυνηθούν να συντηρώνται διά της εργασίας των».

Συνεχίζον το διάταγμα του βενετού Προβλεπτού λέγει:² «εις εκάστην των επτά προκρίτων οικογενειών παραχωρούνται τρεις κάδοι καλλιεργησίμων γαιών και τρεις κάδοι χέρσων» εις τις άλλες οικογένειες δίδονται από δύο και δύο. Οι οικογένειες αυτές είνε οι εξής:

- 1) Οικογένεια ιερέως Αντωνίου Νέγρη, άτομα 5.
- 2) Οικογένεια ιερέως Θεοδώρου Κατσικογιάννη, άτομα 4.
- 3) Ιερέως Χρήστου Νέγρου, άτομα 4.
- 4) Οικογένεια Νικολάου Μπατά, άτομα 6.
- 5) Χρήστου Μαραθιώτη, έν άτομον.
- 6) Λάμπρου Μαντούφαρη, άτομα 5.
- 7) Οικογένεια Σίμου Παпанελοπούλου, άτομα 3.

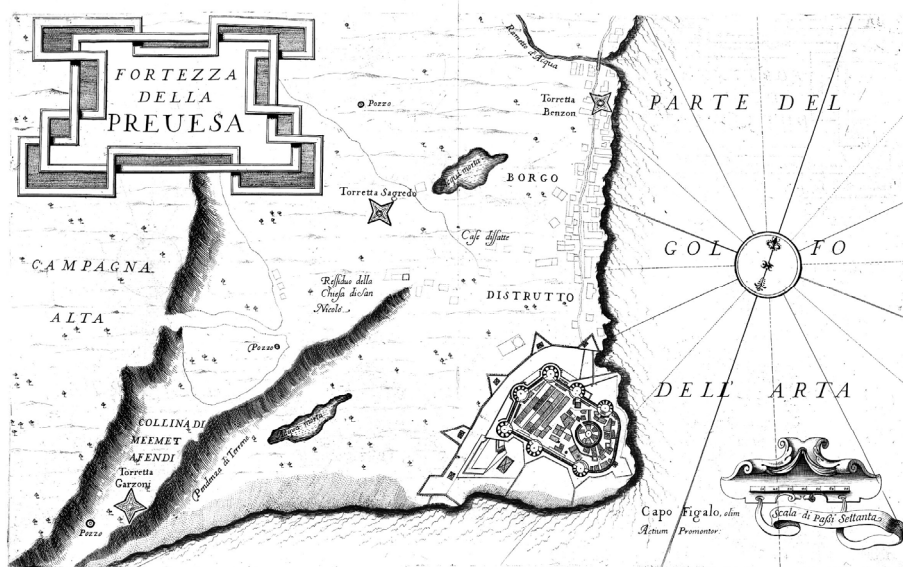
Εις την Πρέβεζαν ξαναήλθαν οι Βενετοί με την συνθήκην του Πασάροβιτς (1718) τότε που εγλύτωσησεν η Κέρκυρα από την σκληρή δίμηνη πολιορκία των Τούρκων (Αύγουστος 1716).

[□] Η διπλή διακεκομμένη γραμμή που φαίνεται στο χάρτη υποδηλώνει τον κεντρικό δρόμο της Πρέβεζας και όχι υδραγωγείο, βλ. Εικ. 1 στη σελ. 93 του παρόντος τόμου.

¹ Μαχαιράς Κ. Γ., *Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας 1684-1797*, Αθήνα 1951.

[⊗] Τέλος του πρώτου μέρους του άρθρου.

² Μαχαιράς Κ. Γ., *Η Λευκάς επί Ενετοκρατίας 1684-1797*, Αθήνα 1951, σελ. 135 κ.ε.

ΕΙΚΟΝΑ 1: Το χαρακτηριστικό του Coronelli «Fortezza della Prevesa» από το βιβλίο του «Description Géographique et historique de la Morée», 1687 (Αρχειό Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, IAN 0036)

Υστερα από λίγα χρόνια (10-20), που άρχιζαν να κτίζουν[◊] το Κάστρο του Αγίου Ανδρέα, εσκεφθήκαν φυσικά να φέρουν νερό και σ' αυτό και την αναπτυσσομένην εμπορικώς και ναυτικώς Πρέβεζα. Εις την ντάπια, στη Μεσιανή Πόρτα, αριστερά όπως πάμε στο Μύτικα, απέναντι, από πρώην κτήμα του Γεωργικού Σχολείου έσκαψαν και βρήκαν μπόλικο νερό. Κτίσαν επί τόπου ένα υδατόπυργο, όπου ανέβαζαν με μαγγάνι το νερό και από κει με πήλινα κιούγκια το διοχετεύουν στην πόλιν. Μια γραμμή έφθανε στο κάστρο του Αγίου Ανδρέα, όπου υπήρχαν δύο κρουνοί που τις προφθάσαμε στις μέρες μας να τρέχουν νερό. Άλλη μια γραμμή ήταν κατά μήκος σχεδόν του δημοσίου εθνικού δρόμου,[∇] λίγο πιο πάνω εσημάτιζε την βρύση του Ανδρούτσου, έφθανε στον Άγιο Γιάννη, την Λούτσα και συνέχιζε μέχρι τη Βάση, όπου υπήρχαν δύο κρουνοί. Από τις βρύσες του Αγίου Ανδρέα, η

[◊] Το ορθό είναι «επισκευάζουν».

[∇] Βλ. Εικ. 2 στη σελίδα 335 του παρόντος τόμου. Στη φωτογραφία φαίνεται, σε τομή, η γκρεμισμένη τότε (1950) γραμμή του υδραγωγείου, δεξιά από το κεφάλι του ποδηλάτη.

ΕΙΚΟΝΑ 2: Η ρωμαϊκή σαρκοφάγος που χρησιμοποιήθηκε ως δεξαμενή νερού στα ανατολικά του ναού του Αγίου Χαραλάμπους Πρεβέζης.

Φωτογραφία Etienne Labranche, 1913

(Φωτογραφικό αρχείο Ιδρύματος Ακτία Νικόπολις, IAN F2284)

διεύθυνσις του υδραγωγείου ακολουθούσε τη γραμμή μέχρι τον Άγιο Χαραλάμπο, όπου και σήμερα τρέχει νερό, το νερό του νέου υδραγωγείου. Συνιστώ στους συμπολίτες μου να μη καταστρέψουν την ανάγλυφη, από τη Νικόπολη παρμένη, πλάκα της βρύσης του Αγίου Χαραλάμπους. Είναι έργο τέχνης (Εικ. 2).

Στον Άγιο Γιάννη μπροστά υπήρχε και εκεί υδατόπυργος χάριν των ναυτιλομένων. Νομίζω πως κι' άλλη βρύση υπήρχε έξω από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου.

Οι Πρεβεζάνοι, επειδή με το άνοιγμα πηγαδιών πολλές φορές πάνω στο υδραγωγείο έχαναν το νερό ή ήταν λιγοστό, υδρεύονταν πόσιμο νερό και από δημόσια πηγάδια. Στην αρχή αυτά τα έκαναν οι κτηματίες για τους κήπους των, έπειτα έγιναν κοινόχρηστα. Ένα τέτοιο ήταν το πηγάδι της Μάκως στους καφενέδες (Μάκω ή Μάϊκω, πάει να πη γιαγιά). Ποια ήταν αυτή η γριά, πώς λεγόταν δεν ξέρω. Άλλο παλιό στη συνοικία του προφήτη Ηλία είναι το πηγάδι του Γκινάκα, παλιού κληρικού αρματολού μισθοφόρου της Βενετίας. Άλλο του Κοτσαύτη (Γερογιάννη) στη συνοικία του Αγίου

Γεωργίου. Εκεί κοντά ήταν και κτητορική Εκκλησία των Ταξιαρχών της οικογενείας αυτής. Τον έλεγαν Κοτσαύτη γιατί του έκοψαν τ' αυτί οι Τούρκοι.

Την μεγάλη Βρύση ή Βρυσούλα την έφτιαξε ο Αμντουλάχ βέης, πέρνοντας γραμμή από την κεντρική πηγή. Ήταν ένας αγαθότατος διοικητής της πόλεως διορισμένος από τον Σουλτάνο στα 1800, τον Μάρτη, αμέσως μετά τον χαλασμό (12.10.1798), που για να τον διώξει ο πανούργος Αλή πασάς τον συκοφάντησε στην Υψηλή Πύλη ότι υπέθαλπε τους κλέφτες και Έλληνες αρματολούς. Ανεκλήθηκε το 1803 και στο δρόμο φαρμακώθηκε από τον θαλαμηπόλο του, όργανο του Αλή πασά. Μια άλλη γραμμή από την Βρυσούλα έφθανε στο Καλαμάκι, κάτω από το Καλαμάκι, κάτω από τα καφενεία το σημερινό του Φόντα. Όταν κατά το 1930 εσκάβαμε στον τόπο της πηγής για να φτιάσουμε στέρνα για το πότισμα του κήπου του Γεωργικού Σχολείου, εξεχύθηκε από κει άφθονο νερό, τόσο που δεν μπορούσαμε να βάλουμε θεμέλια.

Αυτά τα λίγα λόγια αφιερώνω σαν μνημόσυνο, να πούμε, στο παλιό υδραγωγείο πριν ο χρόνος σβύσει εντελώς την ενθύμησή του.

Σημείωση. Όποιος επιθυμεί να δει το Κάστρο του 1684, ας κοιτάξει στην Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια στον 20^ο τόμον το άρθρο *Πρέβεζα* του εξαδέλφου Ιωάννου Δημαράτου, που του το υπαγόρευσε ο αείμνηστος γιατρός Γ. Γερογιάννης.[∇] Περισσότερες λεπτομέρειες για το κάστρο τούτο και την πρώτη εμφάνιση της Πρέβεζας δημοσιεύονται προσεχώς εις Αθηναϊκό περιοδικό.[Ⓟ]

[∇] Το λήμμα *Πρέβεζα* του Ιωάννη Δημαράτου καταλαμβάνει τις σελίδες 654 έως 658 του 20^{ου} τόμου της *Μεγάλης Ελληνικής Εγκυκλοπαίδειας* του Δρανδάκη.

[Ⓟ] Πρόκειται για το άρθρο του «Ο γεωγραφικός άτλας του Κορονέλλι (Πρέβεζα - Νικόπολις. Έτυμον της λέξεως Πρέβεζα)» στο περιοδικό *Ηχώ του Ιονίου*, στα τεύχη 123-125 (233-235), Οκτ.-Δεκ. 1956, σελ. 7-8· 129-131 (229-231), Απρ.-Ιούν. 1957, σελ. 11-12· 132-134 (232-234), Ιουλ.-Σεπ. 1957, σελ. 9-11. Το άρθρο συνεχίζονταν αλλά δεν κατέστη δυνατόν να εντοπίσουμε τη συνέχειά του.